

УДК 316.42:140.8

Віктор Грушко

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СЕМАНТИЧНОГО
ТРАКТУВАННЯ ЗНАКІВ ТА СИМВОЛІВ НА ФОРМУВАННЯ
СВІТОРОЗУМІННЯ І МОДЕЛЕЙ СВІТУ У РЕЛІГІЙНІ
ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

У статті виявлена ключова роль знаків та символів у формуванні складноорганізованих суспільств. Розкритий зв'язок між різним змістовим наповненням знаків і символів та світорозумінням й особливостями організації суспільства. Встановлена кореляція між семантичним трактуванням знаків і символів та релігійними культурами.

Ключові слова: інформація, знаки, семантика, цивілізація, релігія.

Скупність неспадкової інформації, що акумулює пам'ять людства, розвивається і передається із покоління в покоління, втілена у системі знаків та символів. Завдяки виробленим знакам і символам люди опанували процес абстрактного мислення, навчилися вже за їх посередництвом по-новому вибудовувати стосунки між собою. За допомогою знаків люди навчилися взаємодіяти з великою кількістю інших людей, зорієнтовуючись, хто яку суспільно значиму функцію виконує, і наскільки вагоме становище та чи інша людина займає. Саме такі вміння дозволили людям створювати складно організовані суспільства, які одержали назву цивілізації. Ще до нашої ери люди почали відкривати для себе системоформуючу роль знаків і символів у процесі становлення, функціонування і розвитку людського суспільства. Зокрема, китайський мислитель Конфуцій вже у ті далекі часи обгрунтував ідею, що саме знаки і символи керують людством.

Розуміння природи знаків і символів та відповідно ставлення до них за різних історичних обставин і в різних куточках світу мали свої особливості. Семіотик Юрій Лотман виявив, що протягом історії людства були сформовані кілька варіантів різного ставлення до знаків та символів: семантичний, синтактичний, асемантично-асинтактичний, семантично-синтактичний.

Відповідно до семантичного підходу, знаки трактуються більше, ніж просто знаки – вони містять певну глибину. Світ тут поділяється за ознакою значимого і неважливого, змісту і форми, ідеального і матеріального, внутрішнього і зовнішнього. Ці категорії виявляють певну ієрархічність, виступаючи на одному рівні в якості змісту, а на іншому – форми чогось глибиннішого. Тут перемога, досягнута негідним чином, трактується як поразка, а видима поразка, незламних духом ідеалістів – як перемога. При такому підході панує переконання, що найменша складова цілого несе інформацію про все ціле, яке представляє, а тому для наближення до істини необхідна не кількість накопичених знань, які слід поєднувати у цілісність, а багаторазове переживання і заглиблення в один текст (молитву, образ, символ тощо). При цьому найближче до істини буде неказане слово. Такий підхід характерний для релігійних епох і базується на уявленні, що світ побудований за принципом голограми, коли найменша частина системи містить інформацію про всю систему [4, с. 164–183]. Концентровано таке сприйняття реальності виражене у мудрості древньоєгипетського Гермеса Трисмегіста “що наверху, те й внизу”.

Різні соціальні групи у суспільстві виступають носіями різного сприйняття знаків і символів, які, у свою чергу, впливають на формування моделей світу в рамках і за правилами яких вони себе реалізують.

Найважливішою знаковою системою у житті суспільства є мова. Природу мови досліджували Григорій Палама, Діонісій Ареопагіт, Г.-Г. Гадамер, Фердінанд де Соссюр, Вільгельм Гумбольдт, Олександр Потебня, Іван Огієнко, Павло Флоренський, Карлос Кастанеда та інші.

Особливого значення надавали знакам і символам у релігійні періоди розвитку, коли панував семантичний підхід у ставленні до них, що знаходило своє відображення і в ставленні до слів (символів) у мові. У язичницьких культурах панувало переконання єдності слова і того, що (кого) воно позначало, отож ім'я сприймалось як частина чи навіть саме позначуване. З утвердженням християнства слово і позначуваний об'єкт вже не ототожнюються, проте обґрунтовується існування зв'язку між ними. Зокрема, в епоху Середньовіччя видимий світ трактується як утаємничений текст, який віщує про свого Творця. Цей світ несе в собі інформацію, закладену в нього Богом, і яка є доступною для прочитання людиною. Всі складові буття, з одного боку, “повернені” до самих себе, вміщують у собі свою сутність, а з іншого – назовні, виявляють свою енергію. Людина через символічне прочитання навколишньої дійсності за зовнішніми проявами може виявляти сокровенне, вічне, Божественне.

Важливу роль у процесі символічного пізнання відіграє людське слово, яке є своєрідною матеріалізацією духовного, поєднуючи у собі земне і Божественне. Слово складається зі звучання і смислу. Звукова організація (вібрація) слова становить відшліфовану енергію, а смислова – осягнення суспільством духовної глибини. Ім'я речі (слово) – енергетичне явище, прояв сутності речі, якою та “повернута” до людини. Тому слово є не відображенням предмета, а його розумінням. Ім'я (слово) – осмислено виражений символ вияву енергії сутності позначуваного [1, с. 125–139].

У момент пізнання відбувається поєднання енергії людини і того, що (кого) вона пізнає, породжуючи явище синергії. Саме це визначає магічну природу слова у тому сенсі, що у процесі пізнання відбувається єднання з буттям. Магізм слова проявляє себе у благословеннях, замовляннях, зуроченнях та інших способах впливу на людей.

Згідно з вченням отців церкви про Божественні енергії, Творець виявляє Себе у всьому, але не за сутністю, а своїми енергіями, завдяки яким людина спроможна долучитись до непізнаваного у своїй сутності Бога. Мова виступає особливою Божественною енергією, що “витікає” з Творця, і з якою синергетично спроможна резонувати людська душа. Людське слово хоч і кволе, проте все ж частково відображає всемогутнє Божественне Слово, а тому уможливує їх співдію, співтворчість, забезпечуючи єднання енергій-вібрацій, долучаючи людину до Небесного, Божественного світу [1, с. 74–81].

Особливістю китайської цивілізації є панування корелятивного мислення, в якому визнається зв'язок між, на перший погляд, різнорідними явищами [5, с. 60–69]. Ця система думання використовується у таких архаїчних вченнях, як астрологія, фізіогноміка, нумерологія, хіромантія тощо. Тут обґрунтовується панування синхронності, а не причинності в існуючій реальності [6, с. 206–221]. У цій системі думання стверджується, що кожному звуку відповідає певний колір, рослина, тварина, камінь, сторона світу, певна стихія, орган тіла, емоція, етап розвитку суспільства та ін., які одночасно себе проявляють. На такому принципі побудоване стародавнє вчення Каббали, яке доводить, що людина – ключова складова існуючого світу і включає в собі земне і небесне, матеріальне і духовне, а тому спроможна за допомогою тих чи інших магічних дій впливати на реальність, змінюючи її за своїм бажанням (більшість інших вчень, які використовують корелятивне мислення, лише намагаються передбачати). Очевидно, що керуючись саме корелятивним мисленням, у далекому минулому були сформовані твердження: “хочеш пізнати світ – пізнай себе”, “хочеш змінити

світ – зміни себе”. Те, що у цьому світі все взаємопов’язане, можна виявити також і в Біблії. Ці факти свідчать про те, що ця, малознайома для сучасного причинно мислячого соціуму, система думання у минулому була досить поширена серед дуже багатьох народів (ймовірно навіть всіх). На нинішній час вона продовжує практикуватись, проте переважно на периферії життя сучасного суспільства.

У кожній релігії є свій головний символ, у якому концентровано виражене найголовніше. У далекосхідному регіоні ключовим поняттям є сакральний звук-першовібрація “Ом”. В індуїзмі у ньому втілена божественна трійця Брахми, Вішну і Шиви, а у буддизмі – три тіла Будди. У цих релігіях обґрунтовується, що саме цей звук дав початок Всесвіту, а медитація на ньому дає можливість осягнути головну мету життя кожної людини – перервати коло страждань. У християнстві в основі основ – Ісус Христос, якого трактують, як Слово, з якого все почалося і яким буде все завершено (“Спочатку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово ...”, Біблія). В іудаїзмі та ісламі – це Закон Божий (його виконання). Для іудеїв (згідно з Талмудом), це обов’язок “обраного народу” перед Богом, що дозволить йому уникнути бід і гарантує успіх у житті [3, с. 425–439]. А для мусульман (згідно з Кораном) – історична місія віруючих магометан підпорядкувати все людство його вимогам [3, с. 360–363].

Семантичний підхід у ставленні до знаків і символів формує у суспільстві уявлення, що все у світі взаємопов’язане, несе певний сенс, має глибинну причину своєї появи й прямує до певної визначеної мети. Уявлення про те, як все пов’язане, який сенс всього, що існує і куди прямує, неоднаковий у різних релігійних традиціях, в яких панує семантичний підхід у ставленні до знаків і символів, але всіх їх єднає намагання виявляти смисли (наповнювати смислами) все, з чим людям доводиться взаємодіяти і підпорядковувати все у житті певній стратегічній меті. Релігійні суспільства сприймають себе в єдності з просторовою безмежністю і часовою всеосяжністю.

Список використаних джерел

1. *Бацевич Ф.* Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси. К.: ВП “Академія”, 2009. 192 с.
2. *Лотман Ю. М.* Семиосфера. С. Петербург: “Искусство-СПб”, 2004. 704 с.
3. *Тихомиров Л. А.* Религиозно-философские основы истории. – М.: Айрис-пресс, Лагуна-Арт, 2004. 688 с.
4. *Тихоплав В. Ю., Тихоплав Т. С.* Физика веры. СПб.: ИД “ВЕСЬ”, 2001. 256 с.
5. *Торчинов Е. А.* Пути философии Востока и Запада: познание запредельного. СПб.: “Азбука-классика”, “Петербургское Востоковедение”, 2005. 480 с.
6. *Юнг К. Г.* Синхрония: акаузальный объединяющий принцип. М. АСТ: МОСКВА, 2010. 347 с.

Виктор Грушко

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ СЕМАНТИЧЕСКОЙ ТРАКТОВКИ ЗНАКОВ И СИМВОЛОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ МИРОПОНИМАНИЯ И МОДЕЛЕЙ МИРА В РЕЛИГИОЗНЫЕ ПЕРИОДЫ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

В статье выявлена ключевая роль знаков и символов в формировании сложноорганизованных обществ. Раскрыта связь между разными трактовками знаков и символов с миропониманием и организацией общества. Установлена корреляция между семантической трактовкой знаков и символов и религиозными культурами.

Ключевые слова: информация, знаки, семантика, цивилизация, религия.

Victor Grushko

**FEATURES OF THE INFLUENCE OF THE SEMANTIC INTERPRETATION OF
SIGNS AND SYMBOLS ON THE FORMATION OF WORLDVIEW AND MODELS OF
THE WORLD IN THE RELIGIOUS PERIODS OF THE SOCIETY DEVELOPMENT**

The paper reveals the key role of signs and symbols in the structure of difficultly organized societies. It reveals the relationship between different content of signs and symbols and the organization of society. It establishes the correlation between semantic interpretation of signs and symbols and religious cultures.

Keywords: information, signs, semantics, civilization, religion.